

Recenzija knjige: Pavao Pavličić, *Bakrene sove*; Mozaik knjiga, 2018.

(promocija romana: Hrvatski državni arhiv, Kulturni četvrtak, 28. studenoga 2019.)

Stoti roman Pavla Pavličića u izdanju *Mozaik knjige* u 9 glava na 359 stranica i numerološki i žanrovski otvara neke nove rukavce i smjerove autorova stvaranja, kao i recepcije proznoga opusa jednoga od najvršnjih suvremenih hrvatskih književnika. Vrlo pitka i nadasve zanimljiva narativna struktura, naoko jednostavnim pripovjednim stilom i životno oblikovanim odnosima među likovima krije posebne zamke za recipijente voajerski ih, strateški mudro i neosjetno manipulativno uvlačeći u samo prozno tkivo. Pavličićev nam narator, intelektualac, udovac, profesor na Sveučilištu, Zagrepčanin rodom, Slavonac podrijetlom, u nekim točkama blizak autoru, dopušta tako vrlo prislan uvid u osobni život, svoje teške trenutke nakon ženina stradanja, životne tajne, neodlučnosti, ponekad i melankoliju i pesimizam. Cesarić u svojoj pjesmi, ne ulazeći u načine komunikacije s naratorom proznoga teksta, progovara: *Pukotina ima svaki život kroz koje bližnji radoznalo zure motreći naše dane što se žure*. Tako nam i autorski pripovjedač omogućuje postupno zurenje u intimu života i tako nas, pridobivši nas empatično, dopušta daljnju zajedničku umjetničku plovidbu, sukreiranje faksijsko-fikijske zbilje. Čitatelj tako, strategijama pripovijedanja uvučen u narativ i izravnim obraćanjem gotovo prijateljskim *Ich-form*, prvoosobnim ispovjednim tonom zatečen stoji uz naratora i glavni lik, sluša njegove telefonske razgovore, vozi auto, čita tekstove, opipava tapete, razotkriva značenje vještice na pečatima, a poneki čitatelji možda sinestetički osjete i cigaretni okus i duhanski dim vireći u život neimenovana pripovjedača kroz različite pukotine.

Na početku se tako romana sazdana precizno arhitektonski, zbog naratorove struke povjesničara arhitekture i poziva profesora i predavača u koji ulazi(mo) samo segmentarno, nalazimo nakon zvuka telefonskoga poziva kojim sve započinje na balkonu stana i gledamo Zagreb i njegove temeljne arhitektonske punktove koji ga čine tako zanimljivom urbanom cjelinom. Taj će se pogled pokazati jednom od ključnih točaka romana, kao i mapiranje Zagreba kao modernističke arhitektonske cjeline građene krajem 19. i u dijelu 20. stoljeća koji zanima Pavličića. Osim ovoga pogleda, ključnim će se pokazati i onaj s Griča, s platoa pokraj žičare, uspinjače, a koji uključuje drugu viziru grada Zagreba, čestoga prizorišta Pavličićevih proza.

Autor gotovo filmskim tehnikama zumira grad mijenjajući planove pripovijedanja, uvodeći često dijaloge brzih replika, koje protagonisti, prijatelji, ljubavnici, poslovni partneri ili *ometači* Pavličićeva aktantskoga modela izgovaraju telefonski ili usmeno, fokusirajući se na detalje oko kojih se pletu novi rukavci priče, ali uvijek dajući i širu sliku i kontekst vremena prošlog, sadašnjeg i budućeg mijenjajući

njihov raspored i kauzalitet simultaniteto i retrospekcijom kako se otkrivaju tajne, ulazi u nove punktove, zalazi dublje u labirinte događanja. Tako se u strukturiranju romana i čitanju ključnom čini filozofska i fizikalna odrednica *prostor-vrijeme* koju dopunjuju različiti interdisciplinarni segmenti koji roman podižu do dimenzija socijalnoga, političkoga, matematičkoga, naravno i umjetničkoga sondiranja. U svim je ovim mogućim čitanjima i kodovima ulaska u djelo uvijek bitan čovjek i njegova pozicija u prostoru i vremenu, paleta karaktera, njihova jasna vizualizacija, idiolekti kojima se služe, postupci predvidivi i nepredvidivi, iako se čini da će čovjeka u nekim trenucima poraziti neke druge sile kaosa i/ili kauzaliteta.

Pavličić metonimijski smješta **prošlost** u bivšu Sveučilišnu knjižnicu, odnosno Hrvatski državni arhiv i dalje suzuje prostor na podrum, sobe, kataloge s knjigama i dokumentima, ladice, kutije, fascikle, smotuljke, a slobodu trenutaka **sadašnjosti**, mirise svibnja, ljepotu predvečerja ostavlja za vanjske prostore ispred bivše Sveučilišne, danas Arhiva, parkove, otvorene terase kafića, ispreplećući tako svoj strukovni, istražiteljski nerv s ljubavlju koja se postupno rađa i arhetipski i vrlo nježno ostaje kao konstanta i na kraju romana. Kao što Pavličić od riječi, sintagmi, rečenica i poglavlja gradi svoj roman, tako se u djelu vrlo često spominju različiti građevinski materijali cigle, kamena, željeza, papira, drva, bakra na oplatom i na ogromnim mudrim sovama koje drže bakreni globus cijeloga univerzuma u rasporedu 4x4 na krovu Sveučilišne i u koje se gotovo simbolično pretvaraju *urotnici*: ravnatelj Arhiva, zaposlenica Arhiva, restaurator i narator/glavni lik, povjesničar arhitekture, čineći tako novo tajno društvo našega vremena, opet u razmaku od četrdesetak godina od prethodnoga sidrišta romana i navodnoga obnavljanja društva *Vila Velebita*. U tome je kontekstu zanimljiva činjenica stvaranja, gradnje i izgradnje, kao i rušenja, bušenja rupe u zidu gotovo *poeovskoga* karaktera i nalaženje tajne sobe, pa tajnoga spremišta u zidu, pa tajne ladice u ormaru. Cijela se priča, naime, nakon prvoga telefonskoga poziva spušta u podrum Sveučilišne, odnosno Arhiva gdje je restaurator, naratorov prijatelj, pronašao asimetriju u gradnji, a postupno u zidu i tajnu sobu sa slikama grada i različitim dokumentima, a koja je ponovno zatvorena kako se ne bi ugrozila njezina tajnovitost i nevjerojatno otkriće. Mali prostori tako postaju sidrišta tajnovitosti, Pandorine kutije, prostori dekodiranja i rekonstrukcije vremena i ko incidencija.

Posebno su zanimljivo prikazani tekstovi u tekstu, intertekstualnost, dokumenti, natpisi, novinski članci, skriveni i nepoznati, zelenom bojom pisani rukopisi, gotička slova, tekstovi na tapetama, tekstovi Udruge, Projekcija, Ljetopisa, potpisi, inicijali na temelju kojih se istraživački i trilerski, detekcijski povezuju u mozaik stvarni i izmišljeni događaji. Osim prostora Sveučilišne, uvode se i drugi zatvoreni prostori stanova, kafića, fotografskoga studija, Tehničkoga muzeja, fotokopiraonice, kao i kutije

strojeva, od velikih računala s bušenim karticama do mobitela, uspostavljajući tako i numerički, osim zvukovnog i likovnog narativa.

Nekoliko je vrlo bitnih točaka koje su mene kao čitateljicu posebno zainteresirale. *Nema slučajnosti*, rekla je jedna meni posebno draga osoba i ovaj roman kao da se nastavlja na tu misao i oblikuje ideju rastvarajući je u raznim smjerovima potkrijepljenim sjećanjima na čitanje, učenje i spoznaje koje smo svi kao studenti stvarali u Velikoj čitaonici naše Sveučilišne knjižnice, ispod ukrasnih lampi i s tihom škripom parketa. Temeljne su godine koje se problematiziraju u romanu devedesete godine 19. stoljeća, tridesete i sedamdesete godine 20. stoljeća, a sva su tri punkta vrlo bitna za stvaranje i razumijevanje umjetnosti i znanosti, kao i političkih previranja u Hrvatskoj, Europi i svijetu.

Prva je meni kao Dubrovkinji zanimljiva točka svakako Bukovčeva pozicija u romanu, njegove impresionističke slike Zagreba, anticipacija građevina koje će nastati na mjestima na kojima i danas stoje, doduše nešto drukčijih oblika, iako su Bukovčeve slike datirane i smještene u 1894. godinu: Sveučilišna knjižnica, danas Hrvatski državni arhiv, nastala/nastao je 1913., zgrada Hrvatskoga narodnog kazališta sagrađena je 1895., a nalaze se na Bukovčevim slikama i *Neboder*, *Cibonin* toranj, fakulteti, crkve... nastali znatno kasnije. Posebna je i priča o rukopisu koji je slijedom različitih okolnosti indirektno Vlaho Bukovac dobio od Ruđera Boškovića, kao i pokušaj detektiranja njegovih formula, dekodiranja šifri u koje je jedan od najpoznatijih hrvatskih znanstvenika rodom iz Dubrovnika skrio izračun dugih nizova i posljedica, predviđanje budućnosti uz pomoć proračuna iz 18. stoljeća koja se formula i danas pokušava otkriti računalno, a ona, tvrdi autor, čeka spremljena iza ploče Lubynskome na zidu Arhiva, samo što se ploču ni danas nitko ne usuđuje skinuti, jer se za informaciju o sadržaju iza nje u ne toliko davnoj prošlosti mogla, barem literarno, izgubiti glava. Kuću Vlaho Bukovca u kojemu je Bukovčev atelje, a slike su po mnogim zidovima crtane njegovom tad dječjačkom rukom osnovala je i oblikovala kao muzej u Cavtatu Fani Muhoberac, moja i Mićina mama, tako da me je posebno zainteresirao segment razvoja Bukovčeva karaktera, njegove osobnosti i umjetnosti u romanu *Bakrene sove*.

Drugo, roman me je dodatno zainteresirao jer sam dugo proučavala povijest Školskog foruma Izidora Kršnjavoga, tada ministra prosvjete, ne samo zbog današnjega trenutka, nego zbog činjenice što je naručio gradnju veličanstvenoga Forumu u kojemu je danas naša škola, V. gimnazija, a koji je otvoren 1895. u listopadu, istoga dana kad i HNK. Kako smo slavili 100. i 120. godišnjicu Forumu i obilježili je predavanjima, nastankom filmova, predstava, radijskih emisija, videoprojeksija, novina, učeničkoga znanstvenog simpozija, prethodno smo u arhivima grada i raznim donjogradskim i gornjogradskim institucijama istraživali i saznavali različite detalje i posebnosti iz povijesti školstva i umjetnosti u velikoj zgradi sagrađenoj na položaju tad margine grada, a danas samoga središta Zagreba. Kako se Iso

Kršnjavi spominje kao lik kojemu se u romanu daju zanimljive ovlasti, tako su se spojila različita istraživanja, znanstvena, poetološka i recipijentska. Kako sam autorica i triju monografija o Petoj gimnaziji nastaloj u zgradi Školskog foruma Izidora Kršnjavoga u školskoj godini 1938./1939., a roman problematizira i to vrijeme, kao jedan od triju segmenata trajanja tajnoga društva *Vila Velebita*, i to mi je subjektivno bilo vrlo interesantno. Tridesete su i godine Lubynskijeve smrti, nastanka Krležinih *Glebajevih* i prvoga hrvatskoga modernističkoga romana, godine *sukoba na hrvatskoj književnoj ljevici*, predratne godine.

Treći segment romana *Bakrene sove* govori o sedamdesetim godinama prošloga stoljeća koje su svima koji su u to vrijeme živjeli, kao mala djeca ili odrasli ljudi, obilježile živote. Prislusni uređaji, kamere, snimanja, motrenja, prisluškivanja, progoni, odlasci, otkazi s posla i premještanje u nove sredine i na nove poslove, kao i smrti obilježili su i likove iz romana.

Roman kao umjetnička transformacija stvarnosti u ovom izvrsnom Pavličićevu trileru sa SF naznakama i elementima fantastike može se čitati i kao teorijska knjiga i kao povijest arhitekture, enciklopedija vremena i umjetnosti, kao metatekst, sukus znanosti: matematike, logike, teologije, fizike, ali i produkt naratorove *divlje mašte*, jer *umjetnost ima zakone jednake kao što ih ima fizika*. Semantički i semiološki gledano, dekodiranje različite vrste tekstova koji su umreženi u romanu, verbalnih i neverbalnih kriptiranja, prava je poslastica za čitatelja, otkrivača zagonetki intuitivnim i racionalnim putem. U romanu *Bakrene sove* prikazuju se moguća predviđanja i otkrića razvoja umjetnosti, znanosti, čovjeka i društva, povijest svakodnevice, mala povijest u odnosu na veliku, nalik Hertmansovu romanu *Slikar i rat*, a u traženju inspiracije i četverostrukosti Pavličićeva je djelo slično u romanu spomenutome Krležinu *Povratku Filipa Latinovicza*.

Nedavno je otvorena Uhlikova izložba *Graditi i slikati grad*, što umnogome podsjeća na narativne kodove romana vijugavih priča koje se na kraju skupljaju u jednoj, u stanu i mirisu života i ljubavi unatoč teoriji kaosa i/ili kauzaliteta, promjeni boje oka figure *Geometrije* u Sveučilišnoj knjižnici, od crnoga do plavoga oka s kamerom, pa opet crnoga pogleda na svijet, prikazuje se slobodna volja čovjeka u ponekad shematiziranu vremenu. U Hrvatskome državnom arhivu, bivšoj Sveučilišnoj knjižnici, arhitekta Lubynskoga, zgradi prikazanoj kao živo biće koje povezuje vrijeme prošlo, sadašnje i buduće, zgradi modificiranih, ponekad fluidnih, ponekad kafkijanskih prostora sigurno se kriju još neke tajne i jedva čekamo Pavličićev mogući nastavak ovoga romana, na volju nama, adresatima različitih profila i čitateljskih iskustava koji jedva čekaju zaviriti iza ploče u atriju Arhiva, lijevo na zidu, *da vidimo kakve se tu tajne skriše*.